

ЛАНДШАФТ І ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ

LANDSCAPE AND TERRITORIAL COMMUNITIES

УДК 908/91.477.75

DOI: 10.31652/2786-5665-2025-8-47-57

Кілінська К. Й.

доктор географічних наук, професор кафедри географії та менеджменту туризму
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна
k.kilinska@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-0458-3093>

Сухий П. О.

доктор географічних наук, професор кафедри геодезії, картографії та управління територіями
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна
p.sukhyj@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-2164-182X>

Заячук М. Д.

доктор географічних наук, професор, декан географічного університету
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна
m.zayachuk@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-3236-7184>

Лашко Б. О.

аспірант кафедри географії України та регіоналістики
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна
lashko.bohdan@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0002-7026-3984>

**КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ЛАНДШАФТНИХ КОМПЛЕКСІВ
ЧЕРНІВЕЦЬКОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО РАЙОНУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
ТА ЇХ ГОСПОДАРСЬКЕ ВИКОРИСТАННЯ**

Анотація. Стаття присвячена конструктивно-географічному аналізу ландшафтних комплексів Чернівецького адміністративного району Чернівецької області. Проведений ландшафтний аналіз трьох фізико-географічних областей (Прут-Дністровської лісостепової рівнини, Прут-Сіретської лісо-лучної передгірської височини і Буковинсько-Карпатської гірської області) та їх сучасне сільськогосподарське, лісогосподарське, водногосподарське, рекреаційне, поселенське землекористування. На рівні використання земельних ресурсів проаналізовано їх стан та використання у територіальних громадах Чернівецького субурбанізаційного району.

Основні аспекти статті укладаються у наступних методологічних аспектах: сучасні фізико-географічні області є існуючими просторово-господарськими ландшафтами з неупередженими історичними і сучасними характеристиками, є об'єктом господарської діяльності людини, предметом реалізації суспільних потреб. Територіальні громади виступають головними керуючими органами природно-господарської діяльності, яка націлена на збереження стійкості та надійності ландшафтних комплексів при їх землекористувальній трансформації.

Ключові слова: рівнинні, передгірські, гірські ландшафтні комплекси, об'єднана територіальна громада, землекористування, сільськогосподарські, лісогосподарські, водногосподарські, рекреаційні, поселенські комплекси.

Kilinska Klavdiya, Sukhyj Petro, Zayachuk Myroslav, Lashko Bohdan. CONSTRUCTIVE-GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF LANDSCAPE COMPLEXES OF THE CHERNIVTSI ADMINISTRATIVE DISTRICT OF CHERNIVTSI REGION AND THEIR ECONOMIC USE

Abstract. The article carries out a constructive-geographical analysis of the landscape complex of the Chernivtsi administrative district of Chernivtsi Oblast. It studies the landscape structure of three physical-geographical regions – the Prut-Dnister Forest-Steppe Plain, the Prut-Siret Forest-Meadow Foothill Upland, and the Bukovyna-Carpathian Mountain Region), as well as their current agricultural, forestry, water-management, recreational, and settlement land use. In terms of land-resource utilization, the article examines the condition and use of these resources within the territorial communities of the Chernivtsi suburbanization district. The key points of the article are framed within the

following methodological aspects: modern physical-geographical regions are existing spatial-economic landscapes with unbiased historical and contemporary characteristics; they serve as objects of human economic activity and as spheres for meeting social needs. Territorial communities act as the principal governing bodies of nature-economic activity, aimed at maintaining the stability and reliability of landscape complexes during their land-use transformations.

Keywords: plain, foothill, and mountain landscape complexes, united territorial community, land use, agricultural, forestry, water-management, recreational, and settlement complexes.

Актуальність дослідження. Закономірне поглиблення знань про ландшафтну структуру території та її господарське використання на рівні новостворених територіально-адміністративних громад у методичному відношенні обумовлене необхідністю проведення конструктивно-географічного аналізу, який дозволяє виявити історично-сформовані та видозміннені у тривалих господарських процесах наявні ландшафтні комплекси. Конструктивно-географічний аналіз сприяє науковому обґрунтуванню існування системи господарських районів, дозволяє виявити їх можливості оптимального функціонування відповідно до природних умов і процесів природокористування при виконанні природних та соціальних функцій.

Сучасний адміністративно-територіальний устрій Чернівецької об'єднаної територіальної громади Чернівецької області сформувався внаслідок проведення реформи децентралізації у 20-х роках ХХІ століття. Новоутворені територіальні громади (11 громад) безпосередньо межують із центром субурбанізаційного району – Чернівецькою міською територіальною громадою до складу якої, окрім обласного центру м. Чернівці, входять два сільські населені пункти.

Аналіз попередніх досліджень. Питаннями ландшафтної структури території Чернівецької області займалися науковці Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Їхнім значним здобутком була апробація питань використання ландшафтного аналізу в регіональному проектуванні та використанні природних умов і природних ресурсів регіонів України у процесі господарської діяльності людини (Денисик, 2001, 2004). Ці та інші дослідження ландшафтної структури території стали основою до створення картосхеми «Ландшафтна структура та фізико-географічне районування Чернівецької області» (автори В.М. Гуцуляк, М.В. Дутчак, В.П. Коржик, М.М.

Куниця, П.І. Чернега (1995). Цьому етапу наукового дослідження передували багаторічні польові дослідження К.І. Геренчука (1978), П.М. Біксея (1987), М.С. Кожуріної (1985), М.М. Рибіна (1982), Я.І. Жупанського (1999).

Конструктивно-географічні дослідження доповнювалися напрацюваннями Я.І. Жупанського (2003) у галузі історичного аналізу компонентної структури, К.Й. Кілінської (1994, 2007) охорони природи та раціонального природокористування і еколого-географічного аналізу, Г.І. Денисика (2001, 2004, 2015) у формуванні видової структуризації антропогенних процесів та виділенні природно-антропогенних та ін. комплексів.

Вивченням суспільно-географічних та соціально-економічних питань займалися П.О. Сухий (2019, 2021, 2023, 2024, 2025), М.Д. Заячук (2021), К.В. Дарчук, А.А. Мельник, М.Д. Заячук, І.І. Костащук, М.В. Білоконь (2025), інші науковці, яким вдалося раціонально використати наявний банк даних з питань фізико-географічного районування та адаптувати його до сучасних процесів децентралізації у Чернівецькій області.

Мета дослідження: сформувати розгорнуту характеристику ландшафтної структури Чернівецької області та проаналізувати основні види землекористування на прикладі Чернівецького субурбанізаційного району (ЧСУР).

Методи дослідження. Методичним оператором проведеного дослідження обраний конструктивно-географічний аналіз, сутність якого укладається у а) складанні розгорнутої фізико-географічної характеристики території дослідження, б) виявленні основних видів природокористування та акомодация отриманих результатів на основі (а + б) цих складових до новостворених територіальних громад ЧСУР Чернівецької області.

У процесі проведеного дослідження використовувалися загальнонаукові (філософські) та конкретно-наукові (дисциплінарні

і міждисциплінарні) методи. Рівнобіжно проводилися теоретичні та практичні узагальнення землекористування ландшафтних комплексів Чернівецького адміністративного району (ЧАР).

Результати дослідження. Новоутворений Чернівецький район (площа – 4126,3 км², населення – 648,6 тис. осіб, адміністративний центр – м. Чернівці) розміщується на заході та південному заході Чернівецької області (Сухий, Сендзік, 2024). На відміну від Дністровського та Вижницького адміністративних районів, займає найбільшу площу області (понад 50,6 % площі області). До його складу входять 33 територіальні громади, 6 з яких є міськими, 4 селищними, 23 сільськими. Найбільші за кількістю мешканців – м. Чернівці (264,3 тис. осіб), м. Сторожинець (14,1 тис. осіб), м. Заставна (7,8 тис. осіб), с. Великий Кучурів (6,4 тис. осіб), с. Кам'янка (6,3 тис. осіб), м. Кіцмань (6,1 тис. осіб), с. Чудей (5,6 тис. осіб, м. Вашківці (5,2 тис. осіб) (Сухий, Сендзік, 2025).

Визначальною особливістю Чернівецького адміністративного району є її географічне розташування в межах Прут-Дністровської лісостепової рівнини, Прут-Сіретської лісо-лучної передгірської височини, Буковинських Карпат (Дарчук, Мельник, Заячук, Костащук, Білоконь, 2025; Денисик, 2001; Кілінська 2018). Географічне розміщення в межах різноманітних геолого-тектонічних, геоморфологічно-гідрологічних, біотичних структур обумовило різноманітну ландшафтну будову території дослідження.

Ландшафти Прут-Дністровської лісостепової рівнини (фізико-географічні райони: 1) Заставнівський карстових і степових ландшафтів; 2) Кіцманський лісостепових ландшафтів і терасованих рівнин; 3) Хотинський широколистяно-лісових ландшафтів грядових височин; 4) Долиняно-Балковецький лісостепових ландшафтів ярково-балкових рівнин; 5) Новоселицький лісостепових ландшафтів терасованих рівнин) сформувалися на території південно-східного краю Волино-Подільської плити Східноєвропейської давньої кристалічної докембрійської платформи (Дутчак, 2014). Їх геологічним фундаментом слугують невеликі за площею блокові утворення, які відділяються один від

одного річковою мережею. У геоморфологічному відношенні чітко прослідковуються заплава, тераси (від першої надзаплавної до 11 висотної тераси), які зберіглися широтно і фрагментарно), вододільні комплекси, складені середньо четвертинними алювіальними відкладами (сс. Неполоківці, Мамаївці, Магала, Бояни), сучасними верхньочетвертинними відкладами схилів (м. Кіцмань, с. Горішні Шерівці), верхньочетвертинними елювіальними, делювіально-колювіальними відкладами (сс. Юрківці, Топорівці), верхньочетвертинними відкладами (м. Заставна, сс. Кадубівці, Веренчанка, Ставчани, Топорівці), які представлені валунно-галечниковим, піщаним і супіщаним матеріалом, лесоподібними супісками і суглинками, суглинисто-щебнистими нагромадженнями, алювіальною галькою. Власне така геологічна будова прослідковується і у напрямку на південь Чернівецької області.

Геологічна будова Прут-Дністровської лісостепової рівнини є унікальною у плані наявності меандр в подібній до каньйону долині р. Дністер. Їх присутність обумовлена складною тектонічною будовою території на стику гірської Карпатської країни альпійського орогенезу і Волино-Подільської плити. Процеси меандрування чітко прослідковуються на території населених пунктів Кострижівка, Кадубівці, Вікно. Річка Дністер вишукує шлях свого проходження у гірських породах, їй це важко вдається, тому вона ніби оминає сильно метаморфізовані гірські породи і цим створює складні процеси меандрування, які на території України не мають аналогів (Дутчак, 2014).

У геоморфологічному відношенні Прут-Дністровська лісостепова рівнина характеризується наявністю понижень (найнижчий гіпсометричний ярус у ЧАР) і високих рівнин ($h = 200-300$ м), що і визначає інтенсивне господарське використання цієї території. Ще однією особливістю Прут-Дністровської лісостепової рівнини є наявність карстових форм рельєфу, останців рифів теплих сарматського та міоценового морів, які прослідковуються сьогодні у північній частині району, на відрогів Товтрового кряжу.

Кліматичні особливості території Прут-Дністровського району укладаються у на-

ступних показниках: 1) загальна тенденція клімату – помірна вологість та теплі повітряні маси; 2) переважання північно-атлантичних, північно-арктичних і субтропічних повітряних мас; 3) суми активних температур складають 2600-2800 °С; 4) багаторічні середні показники температури повітря складають +17,0 °С у липні і – 7-10 °С у січні; 5) максимальна кількість опадів припадає на травень-червень, річна сума опадів – 500-550 мм.

На Прут-Дністровській лісостеповій рівнині чітко прослідковуються загальні тенденції зміни клімату. Найчастіше аномально високі середньорічні температури повітря спостерігалися починаючи з 1990-х років. Виразна тенденція до підвищення середніх річних температур повітря почала з'являтися після 1989 р. і простежується по 2025 рік включно. Період потепління не є монотонним. Його можна поділити на два відрізки: 1989-1994 та 1998-2024 рр., межею яких є 4-річний (1995-1998 рр.) період похолодання (Кілінська, 2007). Найбільш помітним було зростання температур зимових і весняних місяців, яке складало +1,5-2,5°С. Теплішими стали і літні місяці, для яких підвищення температури складає +1,5-1,6°С. Значно теплішими стали зими і весни, помірно потеплішали літньо-осінні пори року. Аналіз даних всіх метеостанцій української частини басейну річки Прут за 1990-2024 роки показує, що порівняно з нормою пересічно річна температура повітря у басейні річки Прут за цей період підвищилася на 0,5 – 1,1°С. Внаслідок потепління почали зміщуватись часові межі кліматичних сезонів. Дати початку періоду стійкого переходу середніх добових температур повітря через 0° у бік підвищення (початок весняного кліматичного сезону) змістилися на більш ранні терміни, тобто спостерігається зменшення тривалості зимового сезону. Змін зазнали не лише пересічні температурні показники, але й кількість опадів, напрями вітрів, терміни формування снігового покриву, тощо. Останні роки, протягом яких клімат змінювався, характеризувалися річними сумами опадів, що на 12 % перевищували багаторічну норму, на 5-7 % зменшилась кількість випадків вітрів північно-західного напрямку, проте суттєво – на

10-12 % – збільшилась кількість вітрів північного і південного напрямків. Основними проявами та наслідками глобальної зміни клімату, які вже спостерігаються, є посухи, висихання дерев (дуб, ялина, берест, смерека), збільшення інтенсивності явищ підтоплення та затоплення, деградація ґрунтів, зменшення водності малих річок, зменшення сніжності, зміна біорізноманіття та екосистем, тощо.

Водні ресурси Прут-Дністровської лісостепової рівнини окрім чисто гідрологічного їх значення для території, стали основними районами формування долинних комплексів. Долина р. Дністер зі своїми високими каньйоноподібними берегами (100-200 м) та дністровськими стінками, набором заплачних і терасових комплексів, водосховищем Новодністровської ГЕС антропогенізована. Річка Прут, яка є межею між передгірською частиною Буковинських Карпат і Прут-Дністровським лісостеповим районом, на загальному ландшафтному краєвиді характеризується наявністю стариць, різноманітних за площею і тривалістю існування островів, які часто декілька разів на рік затоплюються водами річки), переважанням поселенсько-сільськогосподарських долинних комплексів.

Окрім сільськогосподарсько-поселенських антропогенних ландшафтів на території Прут-Дністровської лісостепової рівнини активно поширюються садові ландшафти (Заставнівський і Кіцманський фізико-географічні райони) (Кілінська, Смик, 2020). Це величезні за площею низькорослі сади зі зрощувальними системами.

В межах Прут-Дністровської лісостепової рівнини утворилася степова та лісова рослинність на опідзолених чорноземах, темно-сірих опідзолених лісових ґрунтах. Сучасний рослинний покрив почав формуватися у голоцені, після льодовикового періоду. В історичному минулому вся територія рівнини перебувала у стані суцільної вкритої лісами території. З часом значна частина лісів була вирубана і до сьогодення найбільшим лісовим ареалом є район с. Юрківці, Горішні Шерівці, м. Кіцмань, с. Мамаївці, Кострижівка (Сухий, Сендзік, 2025).

Ландшафти Прут-Сіретської лісо-

лучної передгірської височини (фізико-географічні райони: 1) Глибоцький лісо-степових ландшафтів терасової рівнини; 2) Красноільський хвойно-широколистяно-лісових ландшафтів грядово-горбистих височин і широколистяно-лісових річкових долин; 3) Брусницький лісостепових ландшафтів терасованих рівнин і широколистяно-лісових ландшафтів долино-грядових височин; 4) Багненський лучно-широколистяно-лісових ландшафтів давньо-альювіальної полого-хвилястої рівнини; 5) Міжсіретський лучно-широколистяно-лісових ландшафтів долино-терасових і грядово-горбистих височин, 6) Чернівецький хвойно-широколистяних ландшафтів горбисто-грядової височини; 7) Тарашанський котловинно-грядових лісо-лучних вододільних ландшафтів; 8) Дерелуйський лісостепових ландшафтів ерозійно зсувних улоговин; 9) Герцаївський лісостепових ландшафтів терасових рівнин, від попередньої Прут-Дністровської сформувалися у Зовнішній області Карпатської гірської складчастої країни альпійського орогенезу (Дутчак, 2014). Від попередньої Прут-Дністровської лісостепової рівнини їх відділяє долина р. Сірет (північна межа), від власне гірської частини Карпатської гірської країни – території з висотами поверхні 500-550 м (південна межа). Це унікальна територія на якій розміщуються дрібноконтурні рівнинні і гірські ландшафти.

У геологічному відношенні загальною тенденцією Буковинських Карпат є зміна скибових зон з північного заходу на південний схід. У межах Передкарпатського неогенового прогину виділяється Зовнішня (із блоковою будовою гірських порід, які представлені верхньочетвертинними відкладами з лесовидних супісків і суглинків (сс. Кам'яна, Великий Кучурів, Волока, Тарашани), нижньочетвертинними альювіальними відкладами з галечниково-гравійного, піщаного й супіщано-суглинного матеріалу (м. Герца, сс. Чагор, хутір Терблече) і Внутрішня (з елементами геосинклінальної структури) зона, складена гірськими породами Карпатської складчастої області. Схилова поверхня Прут-Сіретської лісо-лучної передгірської височини сприяє поширенню обвальних, осипних, зсувних процесів, формуванню та

переміщенню валунів на гірських річках, яке ускладнює їх господарське використання.

Клімат території аналогічний Прут-Дністровській лісостеповій рівнині, але з вищими показниками вологості. Основними повітряними масами, які формують кліматичні ознаки є північно-атлантичні і північно-арктичні. Сума активних температур не перевищує 2600 °С, загальна кількість опадів збільшується до 700-800 мм/рік, максимальна кількість опадів спостерігається у травні-червні, середні температури липня становлять 17-18 °С, січня – 7-10 °С. Такі умови є досить сприятливими для формування лучно-лісових, лучно-широколистяно-лісових, хвойно-широколистяних, степових (у північній частині Передкарпатської височини, де клімат більш континентальніший і сухіший ніж на іншій території) ландшафтів.

Головними водними артеріями Прут-Сіретської лісо-лучної передгірської височини є рр. Прут, Сірет і Малий Сірет і Сіретель, Дерелуй, Глиниця, Брусниця. В історичному минулому, через те, що русло р. Прут знаходиться набагато нижче (150 і менше м) русла р. Сірет, відбулося унікальне явище, яке отримало назву «перехоплення річкових долин» (Геренчук, Кожуріна, 1978) – явище, коли в один великий водний потік зливаються декілька річок. У результаті відбувається зміна господарського використання території: орні землі перетворюються на заболочені луки та пасовища.

Основу ґрунтового покриву складають сірі лісові ґрунти, дерново-опідзолені ґрунти та опідзолені чорноземи. Кожний вид ґрунтового покриву має локальне поширення причиною цього є висота території, чергування рівнинних, котловиноподібних і височинних районів.

Прут-Сіретська лісо-лучна передгірська височина більш заліснена ніж Прут-Дністровська лісостепова рівнина. На її території чітко виділяються чотири різні за площею і формою лісові ареали: 1) Сіретсько-Карапчівський; 2) Сторожинець-Верхньопетрівський; 3) Волоксько-Тарашанський; 4) Терблечівський; 5) Старожадівський (Сухий, Атаманюк, 2021).

Буковинсько-Карпатські гірські ландшафти (фізико-географічні райони: 1) Бе-

регометський лісо-лучних ландшафтів; 2) Шурдинський лісових низькогірних і середньогірних ландшафтів) є складовою Українських Карпат, займають невелику площу в межах Чернівецької області, наділені високою різноманітністю ландшафтів. Першопричиною їх виникнення є складна геолого-геоморфологічна будова. Перша особливість – чергування великих і малих антиклінальних і синклінальних складок; друга – інтенсивні неотектонічні рухи; 3) альпійський орогенез; 4) переважання середньо-палеогенових (аргіліти, пісковики, глини, мергелі) відкладів кайнозойської групи, верхньокрейдових (піщано-глинистий фліш, пісковики, мергелі) відкладів мезозойської групи. Четвертинні відклади представлені елювієм на фліші гірських хребтів (щербисто-брилові нагромадження) і схилівими верхньочетвертинними відкладами зі зсувними, обвальними, солефлюкційними ін. утвореннями. Різноманітна літологія гірських порід обумовлює форми долин і хребтів, висоту території, поширення розмиву гірських порід, розвиток зсувів, перезволоження території. Загальне простягання гірських хребтів із північного заходу на південний схід обумовило наростання висот, зміну висотних поясів, денудацію гірських вершин, наявність вузьких гірських глибоко врізаних річкових долин, гратчасту структуру ландшафтів.

Клімат Буковинських Карпат набагато прохолодніший і вологіший ніж у попередніх ландшафтних областях. Загальна кількість сонячного тепла у міжгірних пониженнях прирівнюється до 40-50 ккал/см² а на висотах понад 1400 м – 14-15 ккал/см² в рік. Сума активних температур складає 2200 °С – 600 °С. Середньомісячні температури повітря липня – від 17 до 12 °С, січня – від -6 до -9 °С. Загальна кількість опадів зростає з висотою. Її середні показники – 800-1000 мм/рік.

На території Буковинських Карпат беруть початок рр. Малий Сірет, Сіретель. У вигляді невеликих струмків вони протікають гірськими ландшафтами. У напрямку на південний схід несуть свої води у р. Сірет. Територія повністю заліснена, породний склад змінюються з висотою:

1) на межі з Передкарпатською височинною областю (h = 500-900 м) поширені хвой-

но-широколистяні ліси, буково-ялицеві та смереково-буково-ялицеві ліси зі вторинними луками на дерново-підзолистих, світло-сірих лісових і темно-бурих кислих лісових ґрунтах;

2) на висоті від 900 до 1500 м широколистяно-хвойно-лісові, буково-смереково-ялицеві на гірських буроземах і вторинні луки на дерново-буроземних ґрунтах;

3) на висоті 1200-1500 м ялицево-смерекові ліси на лісових сильно кислих ґрунтах, вторинні луки на дерново-буроземних ґрунтах;

4) на висотах 1500 м і > – гірсько-лучна, субальпійська рослинність на гірсько-лучних торф'яних ґрунтах, вільхово-соснове криволісся на гірсько-підзолистих ґрунтах.

Ярусність лісового покриву є умовно прийнятою задля загального розуміння змінності ландшафтних комплексів (Денисик, 2014; Кілінська, 2007). У природному навколишньому середовищі вказані лісові масиви можуть зустрічатися на різних висотних рівнях. Їх характерною ознакою є дрібноконтурна різноманітність. Окрім цього для досліджуваної території характерне поширення не лише зональних, але й азональних ландшафтних комплексів а) по берегах річок з вторинними луками, поселеннями, невеликими сільськогосподарськими угіддями, б) на крутих терасових схилах з вторинними луками, буково-смереково-ялицевими й смереково-ялицевими лісами, населеними пунктами та сільськогосподарськими угіддями, в) невеликих за площею вододільних ділянках з ялицево-смерековими та буково-ялицево-смерековими лісами.

Більша частина Буковинських Карпат зазнала значного антропогенного впливу. Вирубка цінних порід лісу, спонтанне розміщення полонин, недостатнє лісовідновлення, довгострокова оренда лісових комплексів – ці та інші чинники призвели до переважання на значній території вторинних смерекових лісових масивів.

Неоднорідність поверхні, сприятливі кліматичні умови, наявність лісових площ, зручне транспортно-географічне розташування, висока щільність населення та давнє природно-господарське освоєння Чернівецької області сформували унікальну ландшафт-

тну різноманітність, основою якої є як природні умови, так і процеси землекористування (табл. 1).

З усіх наявних видів використання природних умов і природних ресурсів у ЧСУР переважають сільськогосподарські землі, загальна площа яких становить 83788 га або 65,0 % до загалу. (табл. 2). Найвищі показники сільськогосподарського освоєння у Магалянській, Боянській (Прут-Дністровська ландшафтна область) та Острицькій (Прут-Сіретська ландшафтна область) територі-

альних громадах (80 і > %), що обумовлено рівнинним рельєфом, наявністю родючих слабо еродованих ґрунтів, які сприяють вирощуванню районованих сільськогосподарських культур за інтенсивними технологіями (Сухий, Атаманюк, 2021).

Більша частина територіальних громад вказаної ландшафтної області не має значимих показників сільськогосподарського освоєння через сучасні активні та інтенсивні процеси приватизації сільськогосподарських земель та активного їх використання

Таблиця 1

Ландшафтна різноманітність Чернівецької об'єднаної територіальної громади
(Кілінська К. Й., Сухий П. О., Заячук М. Д., Лашко Б. О.)

Назва району	Основні види господарського використання			
	1*	2*	3*	4*
Прут-Дністровська лісостепова рівнина				
1) Заставнівський фізико-географічний район карстових і степових ландшафтів, сільськогосподарсько-лісо-поселенський	+	+	+	+
2) Кіцманський фізико-географічний район карстових, лісостепових ландшафтів, терасованих рівнин, сільськогосподарський	+	-	-	-
3) Хотинський широколистяно-лісових ландшафтів грядових височин, сільськогосподарсько-лісовий	+	+	+	+
4) Долиняно-Балковецький лісостепових ландшафтів ярково-балкових рівнин, сільськогосподарсько-лісо-поселенський	+	-	-	-
5) Новоселицький лісостепових ландшафтів терасованих рівнин, сільськогосподарсько-лісо-поселенський	+	+	-	-
Прут-Сіретська лісо-лучна передгірська височина				
6) Глибоцький лісо-степових ландшафтів терасової рівнини, сільськогосподарсько-лісовий	+	+	-	-
7) Краснольський хвойно-широколистяно-лісових ландшафтів грядово-горбистих височин і широколистяно-лісових річкових долин, сільськогосподарсько-лісовий	+	+	-	-
8) Брусницький лісостепових ландшафтів терасованих рівнин і широколистяно-лісових ландшафтів долино-грядових височин, сільськогосподарсько-лісо-поселенський	+	+	-	+
9) Багненський лучно-широколистяно-лісових ландшафтів давньо-алювіальної полого-хвилястої рівнини, сільськогосподарсько-рекреаційний	+	+	-	+
10) Міжсіретський лучно-широколистяно-лісових ландшафтів долинно-терасових і грядово-горбистих височин сільськогосподарсько-лісовий, водногосподарський	+	+	+	-
11) Чернівецький хвойно-широколистяних ландшафтів горбисто-грядової височини, лісо-водогосподарський, рекреаційний	-	+	+	+
12) Тарашанський котловинно-грядових лісо-лучних вододільних ландшафтів, сільсько-водогосподарський, рекреаційний	+	+	+	+
13) Дерелуйський лісостепових ландшафтів ерозійно зсувних улоговин, сільсько-водогосподарський, рекреаційний	+	-	+	+
14) Герцаївський лісостепових ландшафтів терасових рівнин, сільсько-лісогосподарський, рекреаційний	+	+	-	+
15) Чернівецький хвойно-широколистяних ландшафтів горбисто-грядової височини, сільсько-водо-лісогосподарський, рекреаційний	+	+	+	+
Буковинсько-Карпатські гірські ландшафти				
16) Берегометський лісо-лучних ландшафтів, лісо-рекреаційний	-	+	-	+
17) Шурдинський лісових низькогірних і середньогірних ландшафтів, лісо-рекреаційний	-	+	-	+

* 1 – сільськогосподарське; 2 – лісогосподарське; 3 – водногосподарське; 4 – рекреаційне

Таблиця 2

Сучасна структура господарського використання природних умов і природних ресурсів у Чернівецькій об'єднаній територіальній громаді (га %)
(Кілінська К. Й., Сухий П. О., Заячук М. Д., Лашко Б. О.)

Назва територіальної громади	Загальна земельна площа (га)	С/г землі	Ліси та інші лісові площі	Забудовані землі	Заболочені землі	Землі без рослинного покриву	Землі під водою
Боянська	6061,7	83,0	6,6	4,9	1,2	1,6	3,5
Великокучурівська	9806,3	60,6	29,9	6,3	0,1	2,4	0,7
Волоківська	5592,2	43,5	41,8	7,3	0,4	0,5	1,7
Горішньошерівецька	2636,4	65,1	30,3	2,6	0,3	0,3	1,4
Кам'янська	12153,6	56,6	38,4	3,8	0,1	1,2	0,8
Магальянська	8288,3	87,7	2,5	6,5	0,2	0,8	2,1
Мамаївська	15480,8	63,2	25,6	5,7	0,3	1,0	4,2
Острицька	10835,3	81,4	11,6	3,3	0,3	0,8	2,4
Топорівська	12395,8	69,2	23,4	1,4	0,2	0,2	1,5
Чагорська	5025,1	76,2	12,0	7,8	0,1	2,0	0,8
Чернівецька	18103,0	45,3	14,1	47,1	0,2	0,1	3,2
Юрківецька	16507,6	68,9	25,2	3,1	0,3	1,2	1,2
Разом	128933,7	65,0	22,6	9,4	0,3	1,1	2,1

у садівництві, яке проводиться за сучасними італійськими технологіями та з відповідним використанням італійської техніки (Сухий, Сендзік, 2024).

Однак цей процес має складне екологічне підґрунтя, яке укладається у обприскування плодівих дерев: замість одноразового обприскування власними садовими комплексами, по-перше, часто проводять цю процедуру десятки разів за сезон. Мета – збір великих фруктових урожаїв продукція яких має високу товарну якість; по-друге – згідно технологічним вимогам і із-за складного хімічного складу обприскувальної рідини, обприскування необхідно проводити у нічний період доби. В дійсності – часто можна спостерігати обприскування у ранішній та денний час доби. Хімізм речовини, яка пришвидшує дозрівання фруктів, призвів до виникнення онкологічних захворювань мешканців (людей різної статеві-вікової структури, зокрема і у новонароджених!) Заставнівського, Кіцманського, Хотинського і Новоселицького фізико-географічних районів (Кілінська, Заячук, Тіміш, Смик, 2023; Кілінська, Смик, 2020; Кілінська, Сухий, 2019).

Групу аутсайдерів очолюють Волоків-

ська (Прут-Сіретська ландшафтна область) та Чернівецька громади (43 і 45,3 %). Така ситуація обумовлена урбанізаційними процесами (Чернівецька територіальна громада) і розміщенням Волоківської громади у передгірській Прут-Сіретській ландшафтній області.

Лісогосподарські ландшафти посідають друге місце за величиною зайнятих площ та часткою у структурі земель. Високий показник лісистості території ЧАР пояснюється розміщенням в межах Передкарпатсько-Буковинської височини. У структурі земель лісового фонду переважають площі вкриті лісовою рослинністю (93,8 %), 3,2 % займають чагарники, 2,1 % – інші лісові землі, 0,9 % – безлісі території. Лісові масиви експлуатаційного та екологічного призначення є домінуючими. Це – лісовкриті площі водоохоронного, захисного, оздоровчого та рекреаційного призначення. Найвища лісистість території у Волоківській (41,8 %), Кам'янській (38,4 %), Великокучурівській (29,9 %) територіальних громадах Прут-Сіретської передгірської лісо-лучної височини і лишень Горішньошерівецька територіальна громада з лісистістю 30,3 % розміщується в межах

Прут-Дністровської лісостепової рівнини. У межах цієї ж ландшафтної області знаходяться Магальська та Боянська територіальні громади. Їх показники лісистості найменші – 2,5 % та 6,6 %.

Поселенські ландшафти – окремий вид антропогенних ландшафтів, самостійна категорія земель у земельному фонді України (Денисик, 2014). Вони формують різноманітний за функціональним призначенням територіальний комплекс населених пунктів. Утворення цієї групи земель неминуче пов'язується з певною руйнацією навколишнього природного середовища, а – власне чинник її існування – має безліч прикладів поглиблення цього процесу. У загальній площі забудованих земель ЧСУР переважають а) землі зайняті житловою та громадською забудовою (39 %), б) землі транспорту, зв'язку та технічної інфраструктури (15 %), в) землі промислового призначення (6,7 %), г) землі комерційного призначення (4,7 %). Загалом при загальній площі цієї категорії земель (11942,8 га) їх частка становить 9,4 %. За показником забудови території першість належить Чернівецькій міській територіальній громаді (37,1 %). У решті територіальних громад показник частки коливається від 2,6 % до 7,8 %.

У межах ЧСУР землі водногосподарських ландшафтів займають 2,1 %. Одними із найзабезпеченіших водою земель є територія Мамаївської (4,2 %), Боянівської (3,5 %) та Чернівецької міської територіальних громад (Прут-Дністровська лісостепова рівнина ландшафтна область). Практично однакові значення показників (0,7-0,8 %) характерні для Великокучурівської, Кам'янської та Чагорської територіальних громад (Прут-Сіретська лісо-лучна передгірська ландшафтна область) (Сухий, Атаманюк, 2021).

Малопродуктивні землі та землі іншого призначення займають 1,4 % від усієї території ЧСУР. У структурі цих земель переважають відкриті землі без рослинного покриву (1,1 %) та відкриті заболочені землі (0,3 %).

Землі оздоровчого, рекреаційного, природоохоронного та історико-культурного призначення займають 12778,7 га. Загалом їх можна об'єднати у землі особливого призначення. У складі цих земель природоохоронні

території займають 97,3 %.

Висновки. Чернівецька об'єднана територіальна громада є найбільшою у Чернівецькій області. Займаючи центральне місце в області вона є взірцем для подальшого суспільно-політичного і соціально-економічного розвитку. Питання децентралізації в її межах мають чітко відповідати наявним запитам як у сфері раціонального природокористування, так і у сфері охорони природних умов і природних ресурсів. Тому найважливішими питаннями сьогодення є наступні.

1. Проведення ландшафтного аналізу всіх територіальних громад з описом всіх його таксономічних структур, повною характеристикою процесів природокористування, описом природних, природно-антропогенних, техногенних явищ і процесів. Це дозволить керувати існуючою природною ситуацією, завчасно передбачати розвиток різноманітних природних чи антропогенних процесів, раціонально віднестися до наявних господарських і екологічних ситуацій.

2. Структурні підрозділи ОТГ зобов'язані проводити стаціонарні та експедиційні польові дослідження, у роботі яких мають бути залучені науковці та практики у сфері конструктивно-географічних розвідок.

3. Активне використання ландшафтного аналізу дозволить виявити не лише пріоритетні види землекористування, але й перспективні (до прикладу – рекреаційно-туристичні), що сприятиме рекламуванню території для відвідування її туристами та рекреантами.

4. Адміністративно-управлінські штаби об'єднаних територіальних громад повинні складатися з фахівців у галузі географії, економіки, екології, правознавства, що підсилить науковий потенціал громади та дозволить раціонально використовувати матеріально-технічну базу громади.

5. Промоція наявних потенційних ландшафтних особливостей, господарських традицій, етносу призведе до покращення соціально-економічного та геополітичного стану громади, зацікавить іноземних інвесторів, що значно підвищить суспільно-політичний рейтинг громади та покращить її місце на загальному обласному рівні.

Список використаних джерел

- Дарчук, К., Мельник, А., Заячук, М., Костащук, І., & Білоконь М. (2025). Природно-заповідний фонд Чернівецького району Чернівецької області: атлас. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. 152.
- Денисик, Г. І. (2001). Лісополе України: монографія. Вінниця. Тезис. 284.
- Денисик, Г. І. (2105). Антропогенне ландшафтознавство. Частина II. Регіональне антропогенне ландшафтознавство. Вінниця. Віноблдрук. 332.
- Дутчак, С. В. (2014). Загальні особливості ландшафтної структури Чернівецької області. Туристсько-рекреаційні ресурси ландшафтів: монографія. Чернівці. Видавничий дім «Родовід». 54-65.
- Кілінська, К. Й., Заячук, М. Д., Тіміш, Р. Я. & Смик, О. С. (2023). Вплив процесів природокористування на стан здоров'я людини (на прикладі Чернівецької області). Науковий вісник ХДУ. Серія Географічні науки. 18. 49-58. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2023-18-6>
- Кілінська, К. (2007). Еколого-прогнозна оцінка природно-господарської різноманітності Карпато-Подільського регіону України: монографія. Чернівці. Вид-во «Рута». 496.
- Кілінська, К. (2018). Природокористування та природно-господарська різноманітність. Теоретико-методичні підходи: монографія. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. 304.
- Кілінська, К. & Смик, О. (2020). Екологічний аудит стану навколишнього природного середовища Чернівецької області. III Міжнародна науково-практична конференція «Екологічні проблеми навколишнього середовища та раціонального природокористування в контексті сталого розвитку». Херсон. 286-289.
- Кілінська, К. & Сухий, П. (2019). Екологічні проблеми галузі садівництва у Чернівецькій області. Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Географія. 808. 47-54.
- Сухий, П. О. & Атаманюк, Т. М. (2021). Земельні ресурси Українського Передкарпаття: монографія. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. 256.
- Сухий, П. О. & Сендзік, Ю. І. (2024). Структура та сучасний стан використання земельних ресурсів Чернівецького субурбанізаційного району. Природа і суспільство: виклики і поступ. Матеріали міжнародної наукової конференції присвяченої 80-річчю географічного факультету ЧНУ ім. Ю. Федьковича. Чернівці. 276-278.
- Сухий, П. О. & Сендзік, Ю. І. (2025). Сучасний стан та шляхи вдосконалення управління землекористуваннями у місті Чернівці. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В. 2. 59. 131-139.

References

- Darchuk, K., Melnyk, A., Zaiachuk, M., Kostashchuk, I., & Bilokon M. (2025). Pryrodno-zapovidnyi fond Chernivetskoho raionu Chernivetskoi oblasti: atlas. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yuriiia Fedkovycha. 152. [In Ukrainian]
- Denysyk, H. I. (2001). Lisopole Ukrainy: monohrafiia. Vinnytsia. Tezys. 284. [In Ukrainian]
- Denysyk, H. I. (2105). Antropohenne landshaftoznavstvo. Chastyna II. Rehionalne antropohenne landshaftoznavstvo. Vinnytsia. Vinobldruk. 332. [In Ukrainian]
- Dutchak, S. V. (2014). Zahalni osoblyvosti landshaftnoi struktury Chernivetskoi oblasti. Turystsko-rekreatsiini resursy landshaftiv: monohrafiia. Chernivtsi. Vydavnychiy dim «Rodovid». 54-65. [In Ukrainian]
- Kilinska, K. Y., Zaiachuk, M. D., Timish, R. Ya. & Smyk, O. S. (2023). Vplyv protsesiv pryrodokorystuvannia

- na stan zdorovia liudyny (na prykladi Chernivetskoï oblasti). Naukovyi visnyk KhDU. Seriia Heohrafichni nauky. 18. 49-58. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2023-18-6> [In Ukrainian]
- Kilinska, K. (2007).* Ekoloho-prohnozna otsinka pryrodno-hospodarskoï riznomanitnosti Karpato-Podilskoho rehionu Ukrainy: monohrafiia. Chernivtsi. Vyd-vo «Ruta». 496. [In Ukrainian]
- Kilinska, K. (2018).* Pryrodokorystuvannia ta pryrodno-hospodarska riznomanitnist. Teoretyko-metodychni pidkhody: monohrafiia. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yurii Fedkovycha. 304. [In Ukrainian]
- Kilinska, K. & Smyk, O. (2020).* Ekolohichni audyt stanu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha Chernivetskoï oblasti. III Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Ekolohichni problemy navkolyshnoho seredovyscha ta ratsionalnoho pryrodokorystuvannia v konteksti staloho rozvytku». Kherson. 286-289. [In Ukrainian]
- Kilinska, K. & Sukhyi, P. (2019).* Ekolohichni problemy haluzi sadivnytstva u Chernivetskii oblasti. Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu: zbirnyk naukovykh prats. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yurii Fedkovycha. Heohrafiia. 808. 47-54. [In Ukrainian]
- Sukhyi, P. O. & Atamaniuk, T. M. (2021).* Zemelni resursy Ukrainського Peredkarpattia: monohrafiia. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yurii Fedkovycha. 256. [In Ukrainian]
- Sukhyi, P. O. & Sendzik, Yu. I. (2024).* Struktura ta suchasnyi stan vykorystannia zemelnykh resursiv Chernivetskoho suburbanizatsiinoho raionu. Pryroda i suspilstvo: vyklyky i postup. Materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii prysviachenoï 80-richchiu heohrafichnoho fakultetu ChNU im. Yu. Fedkovycha. Chernivtsi. 276-278. [In Ukrainian]
- Sukhyi, P. O. & Sendzik, Yu. I. (2025).* Suchasnyi stan ta shliakhy vdoskonalennia upravlinnia zemlekorystuvanniamy u misti Chernivtsi. Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Ternopil: FOP Osadtsa Yu.V. 2. 59. 131-139. [In Ukrainian]

*Статтю надіслано до редколегії 20.10.2025 р.
Статтю рекомендовано до друку 02.12.2025 р.*